

Wachowski, Witold

Wprowadzenie = The introduction

Avant 1/1, 21-29

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wprowadzenie

Witold Wachowski

Od manifestu do postępu – chyba bez większej przesady można tak spojrzeć na neurofenomenologię, jeżeli za jeden z jej manifestów uznać artykuł: „Neurofenomenologia: metodologiczne lekarstwo na ‘trudny problem’” (Varela 2010). Ten program badawczy, zapoczątkowany przez nieżyjącego już Francisco Varełę i odniesiony do różnych obszarów teorii i praktyki naukowej oraz filozofii (stanowisko ucieleśnione¹, enaktywne), podjął się naturalizacji fenomenologii w ramach neurobiologii. Wiąże się to z pewnymi wyzwaniem, takimi jak luka eksplanacyjna, czy problematyka czytelności i wiarygodności subiektywnych relacji badanych podmiotów. Oczywiście można tu było popaść w wątpliwości wobec przydatności – i w ogóle możliwości – fenomenologii, jak te żywione przez Daniela Dennetta (2007) czy Thomasa Metzinger (2004).

A jednak przedstawiciele omawianego programu stawiają na pewnego rodzaju odwagę i brawurę. Ponieważ ich podejście charakteryzuje się dużym skoncentrowaniem na praktyce badawczej, uwzględniającym specyfikę i możliwości pierwszoosobowej relacji, bez mrugnięcia okiem podejmują się użytkowej, doświadczeniowej adaptacji klastycznych teorii fenomenologii (Varela, Thompson i Rosch 1991; Petitot i in. 1999; Thompson i in. 2005). Z faktu, że Husserl plasował fenomenologię

---

¹ Krótki, mocno wprowadzający słowniczek ważniejszych pojęć znajdzie Czytelnik na końcu Wprowadzenia.

poza sferą nauki, Varela i jego koledzy wyciągają wniosek szczególny: należy ją w tej sferze po prostu umieścić!

Choć to nietypowe dla wprowadzenia, nie rozwinę tutaj charakterystyki artykułów autorstwa Francisco Vareli, Roberta Hanna, Shauna Gallaghery i Evana Thompsona – doskonale robi to mój kolega w artykule podsumowującym „tryptykowy” zestaw². Wolę zaprosić czytelników do bezkrytycznej (a może przedkrytycznej) lektury tych tekstów. Pozwolę sobie za to na pokazanie rozmachu, jakiego nabral Varelowski program badawczy w toku nieliczenia się z konwencjami, w tym naukowymi, nie stając się sam pseudonauką czy marginesem nauk.

Wśród dziedzin ludzkiej aktywności poznawczej, eksplorowanych badawczo przez neurofenomenologię, warto wyróżnić dalekowschodnią formę doskonalenia możliwości mentalnych. Chodzi o medytację, która już stała się ważnym przedmiotem badań, a która jednocześnie sama stanowi obiecującą – jak się rokuje – metodę optymalizowania umiejętności umysłu jako narzędzia badawczego. Bardziej rzetelnych, rzeczowych i czytelnych raportów pierwszoosobowych można oczekiwać właśnie od osób zaangażowanych w praktykę medytacyjną, takich jak zaawansowani praktycy buddyjscy, ale w pewnym zakresie również (jak pokazały badania) konsekwentnie praktykujących laików. Możliwości zwykłej introspekcji wykazały zdecydowanie mniejszą wartość eksplikacyjną w tej dziedzinie (Lutz i in. 2005).

Rzeczowych, interesujących sprawozdań z neurofenomenologicznych badań nad medytacją dostarcza Laboratorium Waismana w Madison (laboratorium przy Wydziale Psychologii stanowego Uniwersytetu Wisconsin w USA). Są to relacje z regularnego badania mózgow osób medytujących, przy użyciu nowoczesnych technik neuroobrazowania i śledzeniu danych pierwszoosobowych oraz zachodzących zmian w szerokim spektrum bezpośrednich i pośrednich oddziaływań. Wartościowych raportów oraz wnikliwych wniosków z tych badań dostarczył

² Paweł Gładziejewski: *Neurofenomenologia: zaproszenie do dyskusji* (Gładziejewski 2010).

francuski neurolog Antoine Lutz wraz z zespołem specjalistów. Warto tu również wymienić takich badaczy i autorów jak Richard J. Davidson (dyrektor laboratorium), Evan Thompson, John D. Dunne, Jean-Philippe Lachaux czy Diego Cosmelli (patrz: <http://brainimaging.waisman.wisc.edu/~lutz>).

Nie potrafię udzielić odpowiedzi na pytanie, czy neurofenomenologia bliska jest zrealizowaniu postulatów zawartych w swoich „manifestach” sprzed lat. Większe znaczenie mają dla mnie tutaj: progres empiryczny, śmiałość badawcza, konsekwentne i płodne naukowo uchylanie konwencji. Trudna problematyka świadomości z pewnością nie narzeka ostatnio na brak nowych źródeł oświecenia – więc warto przyjrzeć się także doświetlonym przez neurofenomenologię, nowym, niewyeksplotowanym obszarom badawczym i metodologiom.

Ważniejsze pojęcia³

enaktywizm – w dużym i selektywnym skrócie: stanowisko (a także interdyscyplinarna platforma badawcza), ujmujące poznanie jako ucieleśnione i usytuowane działanie agenta, wielopoziomowo skorelowanego ze swoim środowiskiem (klasyki: F. Varela, E. Thompson, E. Rosch i in.).

luka eksplanacyjna – problem braku oczywistej zgodności pomiędzy danymi dostarczonymi przez neuronauki a wartością subiektywnych relacji pierwszoosobowych. Według neurofenomenologów chodzi nie o określanie i wypełnianie tej luki – bo wiązałoby się to z jej uznaniem – ale wykazanie zależności między obiema sferami, co nie wydaje się im możliwe przy podejściu redukcjonistycznym.

neurofenomenologia – program badawczy, podejmujący się naturalizacji fenomenologii w ramach neurobiologii. Koncentruje się na praktyce badawczej z zastosowaniem metod i narzędzi neuronauk oraz możliwości

---

³ Opracowane na podstawie wykorzystanej tu przeze mnie literatury.

pierwszoosobowego raportu (przedstawiciele: F. Varela, E. Thompson, R. Davidson i in.)

neuroobrazowanie – nowoczesne techniki umożliwiające dokonywanie nieinwazyjnego badania mózgowia, wykorzystujące takie przejawy funkcjonowania mózgu jak aktywność elektryczna (fale mózgowe) czy pobór tlenu i glukozy przez krew. Dokonuje się badania mózgowej struktury (tomografia komputerowa – CT, rezonans magnetyczny – MRI) oraz funkcji (elektroencefalografia – EEG, magnetoencefalografia – MEG, funkcjonalny rezonans magnetyczny – fMRI, pozytronowa tomografia jądrowa – PET); pojawiły się również technologie łączące owe funkcje.

ucieleśnienie – bardzo ogólnie: w naukach poznawczych oznacza przyznanie priorytetu ciału w dociekaniach nad naturą umysłu – odniesione zarówno do funkcjonowania mózgu, całego organizmu, jak i jego środowiska.

Bibliografia

1. Dennett, D.C. 2007. *Słodkie sny. Filozoficzne przeszkody na drodze do nauki o świadomości*. Przeł. M. Miłkowski. Warszawa: Wydawnictwo Prószyński i S-ka.
2. Gładziejewski, P. 2010. Neurofenomenologia: zaproszenie do dyskusji. *Avant. Pismo Awangardy Filozoficzno-Naukowej*, 1/2010.
3. Lutz, A., Dunne, J.D., Davidson, R.J. 2005. Meditation and the Neuroscience of Consciousness. Red. P.D. Zelazo i in. 2007. *Cambridge Handbook of Consciousness*. Cambridge University Press.
4. Lutz's Antoine Homepage:
<http://brainimaging.waisman.wisc.edu/~lutz/>, 25.10.2010.
5. Metzinger, T. 2004. *Being No One: The Self-Model Theory of Subjectivity*. MIT Press
6. Petitot, J., Varela, F.J., Pachoud, B., Roy, J.M., red. 1999. *Naturalizing Phenomenology*. Stanford University Press.

7. Thompson, E., Lutz A., Cosmelli, D. 2005. *Neurophenomenology: An Introduction for Neurophilosophers in Cognition and the Brain*. Red. A. Brook, K. Akins. *The Philosophy and Neuroscience Movement*. Cambridge University Press.
8. Varela, F.J., Thompson, E., Rosch, E. 1991. *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, MA: The MIT Press.
9. Varela, F. 2010. Neurofenomenologia: metodologiczne lekarstwo na „trudny problem”. *Avant. Pismo Awangardy Filozoficzno-Naukowej*, 1/2010.

The introduction

Witold Wachowski

Translation: Anna Karczmarczyk

Without an exaggeration we can adapt an expression “from a manifesto to progress” as a motto for neurophenomenology. As the manifesto can serve an article: ‘Neurophenomenology – a methodological remedy for the hard problem’ (Varela 1996/2000). The aim of the research program initiated by the late Francisco Varela was to naturalize phenomenology in the frame of neurobiology, and to apply it to the different areas of theory and practice in science and philosophy (embodiment, enactivism). It meets certain challenges like the explanatory gap or the problem of clarity and credibility of the subjective reports. Hence one could easily fall into doubts concerning usefulness and the cognitive possibilities of phenomenology itself, which have been already described by Daniel Dennett (2007) (who has proposed an alternative heterophenomenology) and Thomas Metzinger (2004).

However those who has developed the discussed program act with the courage and bravado. Their approach focuses on practical investigations taking into account a specificity and chances of the first-person data source, so they have decided to make a pragmatic adaptation of the classical phenomenological theories without blinking an eye (Varela, Thompson and Rosch 1991; Petitot et al. 1999; Thompson et al. 2005). Whereas Husserl has located phenomenology beyond the science, Varela and his colleagues claim it just should be placed back there!

Although it doesn't seem typical for an introduction, I am not going to present here a full characteristic of the articles of Francisco Varela, Robert Hanna, Shaun Gallagher and Evan Thompson, for it has been accurately done by my colleague in the text that summarizes the triptych¹. I prefer to invite you to a non-critical (or perhaps pre-critical) reading of these texts. However I want to emphasize an expansion of Varela's program into new areas of research, disregarding the conventions (including scientific ones) and still not becoming the quasi-science or the scientific margin.

Neurophenomenology explores many different domains of human cognitive activity including Far Eastern methods of improving mental skills, which I want to underline here. Meditation has become an important object of studies and seems to be a promising way of optimization of mind's abilities treated as a research tool. People who are engaged in meditation, like Buddhist practitioners, or laics with an experience in meditating, have been wonderful source of the reliable, factual and clear first-person reports. The opportunities of ordinary introspection turned out to have less explanatory power in that matter (Lutz et al. 2005).

Interesting research on meditation has been conducted in Waisman Laboratory in Madison (at the Institute of Psychology of Wisconsin University, USA). They focus on reports obtained from the regular studies on brains of the meditating persons, with the use of the newest neuroimaging techniques, supplemented by the careful analysis of the first-person data. Especially significant reports has been provided by French neurologist Antoine Lutz and his group of specialists. It's also worth to mention such researchers as Richard J. Davidson (the head of that laboratory), Evan Thompson, John D. Dunne, Jean-Philippe Lachaux and Diego Cosmelli (see: <http://brainimaging.waisman.wisc.edu/~lutz>).

I am not able to answer the question if neurophenomenology can realize its postulates from the original manifesto. It is more important for me

---

¹ Paweł Gładziejewski: *Neurophenomenology: an introduction to discussion* (Gładziejewski 2010).

that we can see an empirical progress here and the scientific boldness in the methodology. There is no doubt that the harsh problem of consciousness cannot recently complain about the lack of new sources of lightning, therefore we should look closer at new areas of studies and methodologies which have been proposed by neurophenomenology.

Bibliography

1. Dennett, D.C. 2007. *Słodkie sny. Filozoficzne przeszkody na drodze do nauki o świadomości*. Przeł. M. Miłkowski. Warszawa: Wydawnictwo Prószyński i S-ka.
2. Lutz, A., Dunne, J.D., Davidson, R.J. 2005. Meditation and the Neuroscience of Consciousness. Eds. P.D. Zelazo et al. 2007. *Cambridge Handbook of Consciousness*. Cambridge University Press.
3. Lutz's Antoine Homepage:
<http://brainimaging.waisman.wisc.edu/~lutz/>, 25.10.2010.
4. Metzinger, T. 2004. *Being No One: The Self-Model Theory of Subjectivity*. MIT Press
5. Petitot, J., Varela, F.J., Pachoud, B., Roy, J.M., eds. 1999. *Naturalizing Phenomenology*. Stanford University Press.
6. Thompson, E., Lutz, A., Cosmelli, D. 2005. Neurophenomenology: An Introduction for Neurophilosophers in Cognition and the Brain. Eds. A. Brook, K. Akins. *The Philosophy and Neuroscience Movement*. Cambridge University Press.
7. Varela, F.J., Thompson, E., Rosch, E. 1991. *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, MA: The MIT Press.
8. Varela, F.J. 2010. Neurofenomenologia: metodologiczne lekarstwo na „trudny problem”. *Avant. Pismo Awangardy Filozoficzno-Naukowej*, 1/2010.